

Her i landet laget man dragdokter uten alrunerot. Den skulle gjøre samme lykke som den ekte. Folk laget en dragdokka som ble som en husgud. Biskop Bang drev fremragende forskninger på overtroens område og fant i 1885 en oppskrift på en dragdokka. Det var i Hardanger:

«Man tager bjerk og never og lager derav en dukke. Denne legger man under en elvebro og lar den ligge i syv år. Hver gang man går til alters, skal man tage litt av brødet og noen dråper av vinen og bringe til dukken under broen. Bliver dette gjort i syv år, bliver hun hans tjenerinne. Eieren tager henne med hjem og kan nu ønske seg hva han vil. Han kan befale henne å stige ned til havsens bunn og hente skatter eller til kistebunnen for å hente penger. Drager han til havsens bunn greder hun, men til kistebunnen ler hun».

Nå henger dragdokkene på juletreet og folk vet ikke lenger hvilke dagdrømmer folk hadde for å skaffe seg makt og rikdom og legemidler. Bra er det at vi klarer oss med naturlige midler og arbeide i vår hverdag.

Forvaltningen av en ørnestamme

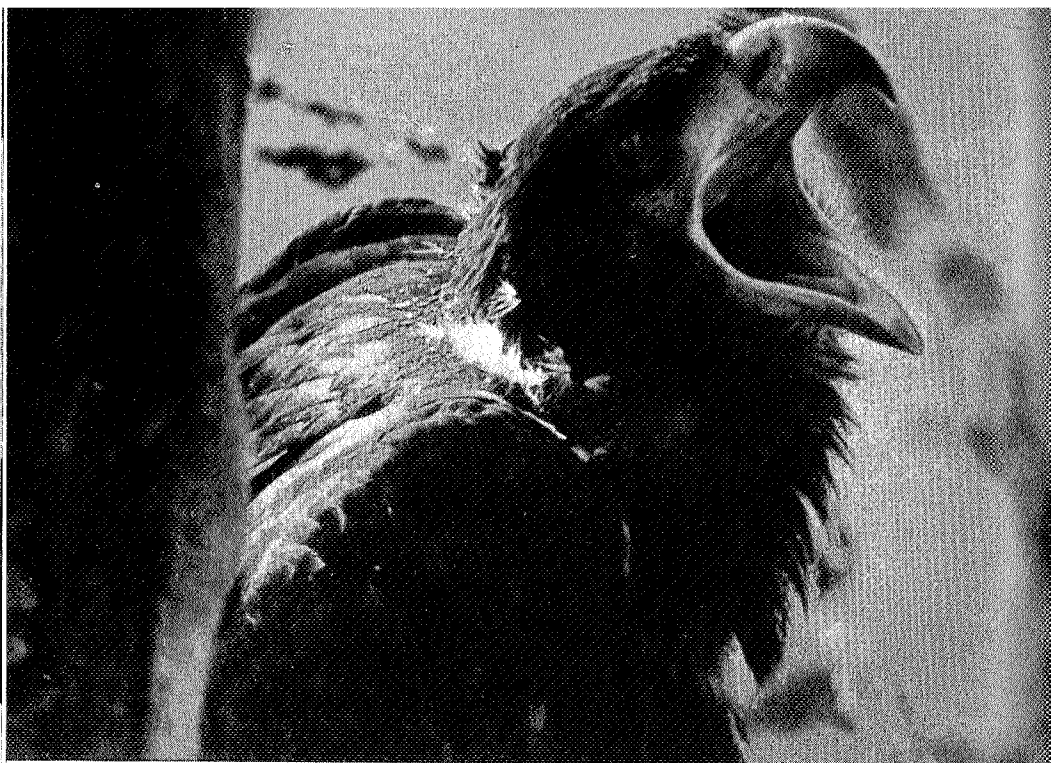
AV TOR BOLLINGMO.

Alt i 1782 ble den hvithodete havørnen, en meget nær slektning av vår egen havørn, utpekt til De Forente Staters nasjonalfugl. Den majestetiske og vakre fuglen ble gjengitt både på frimerker og våpenskjold over hele Nord-Amerika, som symbolet på styrke og frihet, og havørnen ble framstilt som kongen innen den nord-amerikanske fuglefauna.

Men ikke alle så på nasjonal-symbolet med like vennlige øyne. Arten ble utsatt for meget harde forfølgelser og skuddpremie ble satt på dens hode. Gamle fordommer, feilaktige framstillinger av fuglens framferd og ikke minst skuddpremien, førte til at den over store deler av kontinentet ble et ettertraktet jakt-trofe. I løpet av et 30-talls år ble det bare i Alaska utbetalt skuddpremie for 100 000 ørner. Arten var til slutt nær ved å bli utryddet. I våre dager har bestanden tatt seg langsomt opp igjen, bl.a. som en følge av at fuglen ble totaltfredet.

Den hvithodete havørnens historie er på sett og vis unik, men utgjør samtidig et klassisk eksempel på hvordan man i moderne tid har «vingeskutt» en fra tidligere tider sunn og økologisk balansert fuglefauna.

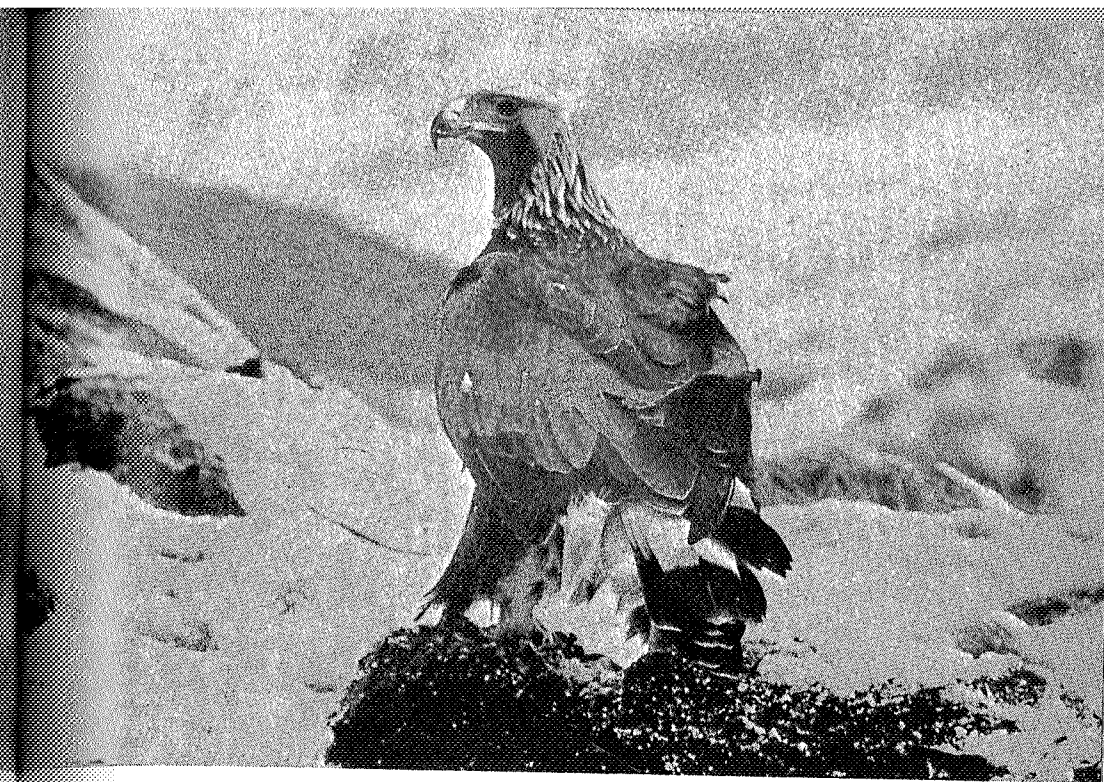
Norge er det eneste land i Nord-Europa som ennå har en relativt livskraftig havørnstamme. Det anslås fra faglig hold at den norske bestanden er på omlag 350 par. Bestanden av kongeørn er sannsynligvis omtrent det samme, men noen beregning av kongeørnbestanden er aldri fortatt. På samme tid er sterke krefter i arbeid for at det igjen skal bli satt skuddpremie på ørnens hode. Mange småfeholdere og reineiere er av den oppfatning at ørnene representerer en trussel for sine dyr.

Havørnunge venter på mat.

Havørnen er toltalt utryddet i Storbritannia og på Færøyene, og det siste årets rapporter tyder på at arten nå også må regnes som totalt utryddet i Tyskland. Svensker og finner legger hvert år ned et kjempearbeid for å redde de siste rester av sine havørn-stammer. Man forsøker både med utlegging av giftfri føde i vinterhalvåret og intenst vakthold ved hekkeplassene om sommeren. I 1968 gjorde man forsøk på å gjenninnføre havørn til Storbritannia idet fire norske ungfugler ble fløyet over og pleiet etter alle kunstens regler, men fuglene forsvant etter en tid. På europeisk basis er havørnen med andre ord iferd med å forsvinne, og det kan derfor være avgjørende at vi nordmenn forvalter vår bestand med stor forsiktighet og omtanke.

Både havørn og kongeørn ble fredet ved kongelig resolusjon i 1968. Tiltaket ble fra mange hold hilst med stor tilfredshet, men det var også mange som ga uttrykk for skepsis og misnøye. Imidlertid het det også i fredningsbestemmelsene at «ørn som direkte volder eller representerer en åpenbar trussel om skade på bufe eller tamrein,

Kongeørn.

kan felles av bufeets eller tamreinens eier eller av noen som opptrer på hans vegne». Det er i dag på det rene at denne bestemmelsen ofte blir utnyttet, samtidig som en hel del ørn skytes uten at det kommer offentligheten for øre. All ørn som felles skal nemlig straks innmeldes til politi eller lensmann.

En undersøkelse som ble utført av havørn-eksperten J. Willgohs, viste at den norske havørnen er en utpreget fiske- og åtsel-spiser. Av 1371 byttedyr hos havørn utgjorde fisk og diverse sjøfugl 1241. Sau, geit og andre hjortedyr utgjorde 59 byttedyr, hvorav det vesentligste etter alt å dømme var dyr funnet som åtsler.

En undersøkelse iverksatt av ornitologer i Trøndelag, har ennå ikke kunnet frambringe materiale som viser at havørn har angrepet friskt bufe. Imidlertid finnes flere eksempler på at unge kongeørner kan angripe bytte på størrelse opp til voksen sau. Det ser ut til at unge og uerfarne kongeørner kan utføre jakt på byttedyr som de under normale omstendigheter ikke har muligheter til å hanskes med. De fleste slike episoder finner sted under forhold med lite mat,

og det er tidligere kjent at psykisk ubalanse, såkalt mat-desperasjon, kan gjøre seg gjeldende under slike forhold. I de få tilfeller hvor havørn kan drepe et så stort bytte, dreier det seg sannsynligvis om syke, avkreftede eller skadde dyr, samt dyr i skår feste.

Disse anerkjente fakta står tross alt i grell kontrast til søknadene om erstatning for bufe tatt av ørn. Høsten 1974 ble det totalt søkt om ørneskade-erstatning for 8000 tamrein, sauer og geiter. For Finnmarks vedkommende kan det nevnes at antall tapte lam bare var 4, mens det ble søkt om ialt 5253 tamrein. Det hele antok slike dimensjoner at lappefogden i Øst-Finnmark nektet å signere reinsamenes søknader før de ble oversendt Direktoratet for jakt, viltstell og ferskvannsfiske.

Problemets kjerne ligger i det faktum, at den eneste mulighet man har for å få erstatning for dyr som går tapt på beite, er å la dem komme inn under «ørne-skader». Bufo og rein som går tapt på annen måte, f.eks. ved tyvslaktning, ulykker eller ved rov-pattedyr, ytes det normalt ingen erstatning for da slike skader er meget vanskelige å påvise.

Rovfugl som blir sett på selvdøde eller forulykkede husdyr vil så godt som alltid få skylden for å ha drept dyret. Fjellvåk og havørn som foretar «skygge-angrep» ved reirplassene, blir også ofte framstilt som om «en diger ørn gikk til angrep». Kongeørn foretar aldri slike stup. (Den vante fjellvandrer skulle være godt kjent med fjellvåkens oppførsel ved reiret. Det er forøvrig ikke kjent at fuglen noensinne skal ha gått direkte til angrep). Det forekommer også ofte at ravn på avstand blir feilbestemt til ørn, og det kan også være verdt å nevne at ravnen er en tallrik og velkjent «rovfugl» i kalvingsområdene for rein, hvor kalvene får øynene hakket ut og senere bukker under av matmangel. Denne jaktmetoden er ikke kjent for ørn. Ravne-skader finnes det ikke erstatningsbestemmelser for. Man må kalle det ørneskader.

Hetsen mot våre to ørne-arter nådde altså sitt foreløpige og urimelige klimaks i 1974. For selv våre myndigheter er klar over at ørneskadene er sterkt overdrevne. Men mens den ene representanten for vilt-forvaltningen sier at kravene er urimelige, sier den andre at den eneste løsningen på problemet er å innføre jakt på ørn igjen. Og mens store deler av kystbefolkningen som i mannsaldre har drevet med sauehold i de mest ørnerike distrikter og aldri har vært

Fiskeørn i flukt.

utsatt for noen ørneplage, vendes det døve øre, fortsetter pressen sine skildringer av ørnenes herjinger på både folk og fe.

Rovfuglene er representanter for den del av faunaen som står for renovasjon og utvalg av syke og svake dyr. De har i så måte fylt en uvurderlig funksjon i naturens kompliserte samspill i hundretusener av år. I sin uendelig lange utvikling fra amøbe til krypdyr, og fra krypdyr til fugl, ser rovfuglene allikevel ut til å være på veg mot tilintetgjørelse nettopp i vårt århundre. Forgiftning og etterstrebelser er hovedårsakene til at havørn og kongeørn rangerer høyt på listen over truede arter. Det er ennå ikke for sent å regulere ørnestammen opp på et betryggende nivå, dvs. eliminere etterstrebelser, men det er i siste liten. Dette betinger en holdnings-endering hos vår vilt-forvaltning, og en betydelig forandring av dagens erstatningsbestemmelser. Enhver som på sin vandring i fjell og på

og det er tidligere kjent at psykisk ubalanse, såkalt mat-desperasjon, kan gjøre seg gjeldende under slike forhold. I de få tilfeller hvor havørn kan drepe et så stort bytte, dreier det seg sannsynligvis om syke, avkreftede eller skadde dyr, samt dyr i skårfeste.

Disse anerkjente fakta står tross alt i grell kontrast til søknadene om erstatning for bufe tatt av ørn. Høsten 1974 ble det totalt søkt om ørneskade-erstatning for 8000 tamrein, sauer og geiter. For Finnmarks vedkommende kan det nevnes at antall tapte lam bare var 4, mens det ble søkt om ialt 5253 tamrein. Det hele antok slike dimensjoner at lappefogden i Øst-Finnmark nektet å signere reinsamenes søknader før de ble oversendt Direktoratet for jakt, viltstell og ferskvannsfiske.

Problemets kjerne ligger i det faktum, at den eneste mulighet man har for å få erstatning for dyr som går tapt på beite, er å la dem komme inn under «ørne-skader». Bufo og rein som går tapt på annen måte, f.eks. ved tyvslaktning, ulykker eller ved rov-pattedyr, ytes det normalt ingen erstatning for da slike skader er meget vanskelige å påvise.

Rovfugl som blir sett på selvdøde eller forulykkede husdyr vil så godt som alltid få skylden for å ha drept dyret. Fjellvåk og havørn som foretar «skygge-angrep» ved reirplassene, blir også ofte framstilt som om «en diger ørn gikk til angrep». Kongeørn foretar aldri slike stup. (Den vante fjellvandrer skulle være godt kjent med fjellvåkens oppførsel ved reiret. Det er forøvrig ikke kjent at fuglen noensinne skal ha gått direkte til angrep). Det forekommer også ofte at ravn på avstand blir feilbestemt til ørn, og det kan også være verdt å nevne at raven er en tallrik og velkjent «rovfugl» i kalvingsområdene for rein, hvor kalvene får øynene hakket ut og senere bukker under av matmangel. Denne jaktmetoden er ikke kjent for ørn. Ravne-skader finnes det ikke erstatningsbestemmelser for. Man må kalle det ørneskader.

Hetsen mot våre to ørne-arter nådde altså sitt foreløpige og urimelige klimaks i 1974. For selv våre myndigheter er klar over at ørneskadene er sterkt overdrevne. Men mens den ene representanten for vilt-forvaltningen sier at kravene er urimelige, sier den andre at den eneste løsningen på problemet er å innføre jakt på ørn igjen. Og mens store deler av kystbefolkningen som i mannsaldre har drevet med sauehold i de mest ørnerike distrikter og aldri har vært

Fiskeørn i flukt.

utsatt for noen ørneplage, vendes det døve øre, fortsetter pressen sine skildringer av ørnenes herjinger på både folk og fe.

Rovfuglene er representanter for den del av faunaen som står for renovasjon og utvalg av syke og svake dyr. De har i så måte fylt en uvurderlig funksjon i naturens kompliserte samspill i hundretusener av år. I sin uendelig lange utvikling fra amøbe til krypdyr, og fra krypdyr til fugl, ser rovfuglene allikevel ut til å være på veg mot tilintetgjørelse nettopp i vårt århundre. Forgiftning og etterstrebelser er hovedårsakene til at havørn og kongeørn rangerer høyt på listen over truede arter. Det er ennå ikke for sent å regulere ørnestammen opp på et betryggende nivå, dvs. eliminere etterstrebelser, men det er i siste liten. Dette betinger en holdnings- endring hos vår vilt-forvaltning, og en betydelig forandring av dagens erstatningsbestemmelser. Enhver som på sin vandring i fjell og på

vidde, ved kysten eller i innlandet har stiftet bekjentskap med denne frihetens siluett, ørnen, burde innse hvor lite vi i kroner og øre kan verdsette den, både som økologisk faktor og som estetisk nytelse.

Fra Edvard Løchens bok: Under vandring.

Men kanskje er du sløvet av vanegjengeriet eller kan hende overveldet av noe tungt som truer med å knuse deg. Da følg det urgamle rådet — gå ut i naturen!

Den som faller i sjøen må svømme, den som gir seg ut på vidda må møte dens krav. Han må se selv, må til og med selv bestemme retning og vei. Han blir et menneske for seg selv.

Og dagen lønner ham med gleden ved det enkleste måltid, solen med sitt lys, natten med sin søvn. Døgnet skjenker ham sin rytme. Da er det også at dagene møter ham som nye, slik de møtte ham i barnets verden, og er de klare gir de utsynet over de mange blåner, både de langt utover og de dypt innover mot sjeledypet.

Nordmenn er et friluftsfolk

AV GUTTORM LARSEN

Ifølge en undersøkelse foretatt av Statistisk sentralbyrå om nordmenns forhold til friluftsliv (1969—70), utgjør friluftsliv en vesentlig fritidssyssel for store deler av befolkningen, faktisk vesentlig mer enn idrett. Dyrking av friluftsliv varierer imidlertid sterkt mellom de forskjellige befolkningsgruppene. Det skyldes ulikheter i interesser og erfaring, og at det er mange som ikke kan delta av økonomiske, sosiale og helsemessige årsaker. Menn driver mer friluftsliv enn kvinner, ugifte mer enn gifte. Folk med høy utdanning og inntekt er også mer aktive enn folk med lav utdanning og inntekt. Med tillatelse av Forbrukerrapporten gjengir vi et sammendrag av undersøkelsen.

Denne undersøkelse danner grunnlaget for Spesialanalyse 6 «Om friluftsliv» i Regjeringens langtidsprogram. Undersøkelsen fastslår at over halvparten av befolkningen i Norge driver friluftsliv på en eller annen måte. Det er faktisk flere som driver friluftsliv enn idrett eller mosjon. Dette gjør friluftsliv til en av de viktigste formene for fritidssyssel for store deler av befolkningen, heter det i denne analysen. Man regner med at omfanget av friluftsliv stadig vil øke, og at det derfor er nødvendig med innsats fra det offentlige for å sikre muligheten for å drive friluftsliv, og sørge for at alle får like muligheter til å delta.

Undersøkelsen er foretatt innen et utvalg av den norske befolkningen mellom 15 og 74 år. I tillegg kommer de årsklassene som ikke er representert i undersøkelsen, det vil i første rekke si